

Xorazm geografiyasini o‘rganishning ahamiyati

Jumaniyozova Nodira

Urganch davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xorazm geografiyasini o‘rganishning ahamiyati haqida ma’lumotlar berilgan. Xorazm geografiyasini o‘rganishning asosiy sabablaridan biri bu mintaqaning tarixiy, madaniy va ekologik jihatlarini tushunishdadir. Xorazm geografiyasi uning tarixini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi, chunki uning qadimiy savdo yo‘llari chorrahasida joylashganligi uni savdo va madaniy almashinuvning jonli markazi sifatida joylashtirgan.

Kalit so‘zlar: xorazm geografiyasi, tarixiy geografiya, strategic markaz, buyuk ipak yo‘li, qoraqum, qizilqum,

Аннотация: В данной статье представлена информация о важности изучения географии Хорезма. Одной из основных причин изучения географии Хорезма является понимание исторических, культурных и экологических аспектов этого региона. География Хорезма играет важную роль в формировании его истории, поскольку его расположение на перекрестке древних торговых путей сделало его динамичным центром торговли и культурного обмена.

Ключевые слова: география Хорезма, историческая география, стратегический центр, Великий шелковый путь, Каракумы, Кызылкумы,

Abstract: This article provides information about the importance of studying the geography of Khorezm. One of the main reasons for studying the geography of Khorezm is to understand the historical, cultural and ecological aspects of this region. Khorezm's geography plays an important role in shaping its history, as its location at the crossroads of ancient trade routes positioned it as a vibrant center of trade and cultural exchange.

Key words: geography of Khorezm, historical geography, strategic center, Great Silk Road, Karakum, Qizilkum,

Kirish: Xorazm geografiyasini o‘rganishning asosiy sabablaridan biri bu mintaqaning tarixiy, madaniy va ekologik jihatlarini tushunishdadir. Xorazm geografiyasi uning tarixini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi, chunki uning qadimiy savdo yo‘llari chorrahasida joylashganligi uni savdo va madaniy

almashinuvning jonli markazi sifatida joylashtirgan. Xorazmning jismoniy geografiasini, jumladan, daryolari, cho'llari va vohalarini bilish uning qadimgi aholisi duch kelgan strategiya va muammolarni tushunishda muhim ahamiyatga ega. Qolaversa, Xorazmning o'ziga xos geografiasini uning madaniy merosi, jumladan, xalqining me'morchiligi, san'ati va an'alarining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatgan. Va nihoyat, Xorazm geografiasini o'rganish mintaqa oldida turgan zamonaviy ekologik muammolarni tushunish va hal qilish uchun juda muhimdir. Uning qurib borayotgan Orol dengiziga yaqinligini hisobga olib, Xorazmning ekologik geografiasini o'rganish inson faoliyatining ekologik oqibatlarini va bu nozik ekotizimni saqlab qolishning dolzarbligini yoritishga yordam beradi. Oxir oqibat, Xorazmni har tomonlama tushunishga uning geografiasini chuqur o'rganmasdan turib erishib bo'lmaydi.

Asosiy qism: Xorazm geografiasini o'rganish mintaqaning iqtisodiy salohiyatini tushunishda muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonning shimoli-g'arbiy qismida joylashgan Xorazm tabiiy resurslarga, jumladan, neft va gaz zaxiralariga, unumdor tuprog'i, suv resurslariga boy. Bu uni qishloq xo'jaligi va sanoat faoliyati, shuningdek, salohiyatli investitsiya imkoniyatlari uchun jozibador hududga aylantiradi. Masalan, bir paytlar mahalliy iqtisodiyotga salmoqli hissa qo'shgan Orol dengizi keyingi o'n yilliklarda keskin qisqarib, Xorazm uchun ulkan ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarga olib keldi. Ushbu ekologik ofatga olib kelgan geografik omillarni tushunish orqali siyosatchilar va manfaatdor tomonlar uning oqibatlarini yumshatish va mintaqaning kelajakdagi rivojlanishi uchun barqaror yechimlarni amalga oshirish ustida ishlashlari mumkin. Shunday ekan, Xorazm geografiasini o'rganish uning iqtisodiy salohiyatini anglash va uning oldida turgan ekologik muammolarni hal etishda muhim ahamiyatga ega. Tarixiy ahamiyati Xorazm geografiasini o'rganishning muhimligini ko'rsatadigan yana bir asosiy jihatdir. Hozirgi O'zbekiston hududida joylashgan bu hudud bir qancha imperiya va sivilizatsiyalarni, jumladan, Ahamoniylar, Yunonlar, Arablar, Mo'g'ullar va Temuriylar davrlarini o'z ichiga olgan boy va rang-barang tarixga ega. Bu nafaqat Ipak yo'li bo'ylab muhim savdo va madaniy almashinuv markazi, balki intellektual va san'at taraqqiyotining markazi ham edi. Jumladan, Xiva shahri o'zining gullab-yashnagan ta'lim muassasalari va jonli san'at sahnasi bilan mashhur edi. Qolaversa, Xorazmda alge braga inqilob qilgan mashhur fors matematigi Al-Xorazmiy kabi tarixiy shaxslar vatani bo'lgan. Xorazm tarixini bilish bu hududning qadimgi va

oʻrta asrlar jamiyatlariga, geosiyosatini, savdo yoʻllarini va madaniy oʻzaro aloqalarini shakllantirishga qanday taʼsir koʻrsatganini tushunish imkonini beradi. Xorazm geografiasini oʻrganish orqali biz bu hududni asrlar davomida shakllantirgan tarixiy kuchlar va hissalar haqida bebaho maʼlumotlarga ega boʻlamiz. Xorazmda gullab-yashnagan yana bir qadimiy tsivilizatsiya miloddan avvalgi IV asrda vujudga kelgan Xorazm imperiyasi edi. Xorazmiylar Ipak yoʻli boʻylab kuchli harbiy va strategik joylashuvi bilan mashhur edilar. Imperiya 12-asrda Shoh Alaidin Muhammad hukmronligi ostida oʻzining yuksak choʻqqisiga chiqdi. Bu davrda Xorazm yirik savdo-iqtisodiy faoliyat markaziga aylandi, uning boy shaharlari butun dunyodan savdogarlarni oʻziga tortdi. Xorazmliklar fan, sanʼat va meʼmorchilikka ham katta hissa qoʻshgan. Ular mohir astronom va matematiklar boʻlib, ilgʻor matematik tushunchalarni ishlab chiqdilar va samoviy hodisalarni oʻrganish uchun rasadxonalar qurdilar. Xorazm geografiasini bilish mintaqaning aholi punktlari va savdo yoʻllarini tushunish uchun juda muhimdir. Joyning geografik xususiyatlari odamlarning yashash joylarini tanlash va qurish usullariga katta taʼsir koʻrsatadi. Xorazmning Amudaryo va uning irmoqlari kabi releflari qadimiy aholi oʻz shaharlarini qurishga qaror qilgan joyda juda qattiq shakllangan. Bu aholi punktlari strategik jihatdan suv yoʻllari boʻylab joylashgan boʻlib, chuchuk suvga, moʻl-koʻl baliq ovlash va sugʻorish tizimlariga qulay foydalanish imkonini berdi. Xorazmni geografik oʻrganish oʻzining hududiy va tarixiy ahamiyatidan tashqari ulkan madaniy ahamiyatga ega. Mintaqa oʻzining boy madaniy merosi, anʼanalari, urf-odatlarini va badiiy ifodalarining jonli va rang-barang gobelenlari bilan mashhur. Xorazm turli tsivilizatsiyalar, jumladan, fors, arab va turkiy taʼsirlarning erish qozoni boʻlgan, natijada madaniyatlarning oʻziga xos sintezi yuzaga kelgan. Peyzajning oʻzi tarix davomida taniqli rassomlar, shoirlar va musiqachilarni ilhomlantirgan taval rolini oʻynaydi. Bundan tashqari, mintaqaning geografik xususiyatlari uning aholisining madaniy amaliyoti va turmush tarzini shakllantirishda hal qiluvchi rol oʻynadi. Masalan, Amudaryo Xorazm hududidan oqib oʻtib, qishloq xoʻjalik jamiyatlarini oziqovqat bilan taʼminlab, qoʻshni viloyatlar bilan savdo-sotiq va aloqani osonlashtiradi. Xorazm geografiasini oʻrganish orqali olimlar jismoniy muhit va uning xalqining madaniy oʻziga xosligi oʻrtasidagi murakkab munosabatlarni chuqurroq tushunadilar, turli jamoalar oʻrtasida bagʻrikenglik, qadrlash va oʻzaro bogʻliqlik tuygʻularini tarbiyalaydilar. Xorazm geografiasini oʻrganishning ahamiyatining yana bir jihati uning rang-

barang madaniy merosini o'rganishdir. Xorazm o'zining turli qadimiy savdo yo'llari chorrahasida joylashganligi sababli tarix davomida turli sivilizatsiyalar va madaniyatlarning erish qozoniga aylangan. Ushbu madaniy xilma-xillik mintaqaning arxitekturasi, san'ati, musiqasi va oshxonasida o'z aksini topgan. Xorazmda ko'plab tarixiy obidalar va YUNESKOning Butunjahon merosi ob'ektlari joylashgan bo'lib, ular mintaqaning boy madaniy merosini namoyish etadi. Masalan, “Ochiq osmon ostidagi muzey” nomi bilan mashhur bo'lgan qadimiy Xiva shahrida islom me'morchiligi yaxshi saqlanib qolgan va bu shaharning islom ilmlari markazi sifatidagi ahamiyatidan dalolatdir. Xorazm geografiyasini o'rganish orqali o'quvchilar ushbu mintaqaning madaniy merosi va insoniyat sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasi haqida ko'proq tushunchaga ega bo'lishlari va qadrlashlari mumkin. Bundan tashqari, Xorazmning rang-barang madaniy merosini o'rganish turli millat vakillari o'rtasida madaniy almashinuv, bag'rikenglik va madaniy xilma-xillikni qadrlashni rivojlantirish imkonini beradi.

Muhokama: Xorazmning an'ana va urf-odatlarini shakllantirishda ekologik omillar bilan bir qatorda o'ziga xos geografiyasi ham katta rol o'ynagan. Ikki yirik daryo – Amudaryo va Sirdaryo bilan o'ralgan serhosil hududda joylashgani mahalliy oshxona va madaniy an'analarning muhim tarkibiy qismi bo'lgan paxta, bug'doy va poliz kabi ekinlarni yetishtirish imkonini berdi. Qolaversa, Xorazmning Markaziy Osiyo, Yaqin Sharq va Hindiston yarimoroli o'rtasidagi chorraha sifatida strategik joylashuvi uning aholisini turli madaniy ta'sirlarga duchor qildi, buning natijasida urf-odat va an'analarning boy gobelenlari vujudga keldi. Bu, shuningdek, mintaqaning tabiiy ofatlarga, jumladan, qurg'oqchilik va cho'llanishga qarshi zaifligiga ta'sir qiladi. Xorazm geografiyasini o'rganish orqali tadqiqotchilar insoniyat jamiyati va atrof-muhit o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirlar to'g'risida tushunchaga ega bo'lib, oqilona siyosiy qarorlar qabul qilish, resurslarni samarali taqsimlash va ekologik muammolarga qarshi kurashish strategiyalarini ishlab chiqishlari mumkin. Bundan tashqari, Xorazm geografiyasini o'rganish natijasida olingan bilimlar qurg'oqchil hududlarda barqaror rivojlanish amaliyoti va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha kengroq global muhokamalarga hissa qo'shishi mumkin. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Xorazm geografiyasini o'rganish nafaqat mintaqani, balki uning tarixiy va madaniy ahamiyatini ham yaxlit tushunish uchun muhim ahamiyatga ega. Xorazmning yam-yashil vodiylari, qurg'oqchil cho'llari va qadimiy daryolar tizimini o'z ichiga olgan rang-barang landshaftlari aholi

punktlarining rivojlanishini shakllantirgan va ijtimoiy naqshlarga ta'sir qilgan. Mintaqaning asosiy savdo yo'llariga yaqinligi va strategik geografik o'rni Xorazmning tarix davomida savdo faoliyati markazi sifatida gullab-yashnashiga imkon bergan. Qolaversa, Xorazm geografiyasi turli sivilizatsiyalarning, jumladan, qadimgi Xorazmiya va Xorazm imperiyasining paydo bo'lishi va yashashida hal qiluvchi rol o'ynagan. Natijada, ekologik dinamikani tushunish barqaror rivojlanish, resurslarni boshqarish va potentsial xavflarni yumshatish uchun juda muhimdir. Xorazm geografiyasi suv, foydali qazilmalar va unumdor yerlar kabi tabiiy resurslarning tarqalishi va mavjudligini aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Xorazm geografiyasini o'rganish uning madaniy o'ziga xosligini saqlash va targ'ib qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Mintaqaning o'ziga xos geografiyasi u yerda yashovchi xalqlarning madaniyati va an'alarini shakllantirishda katta rol o'ynagan. Amudaryo havzasining qurg'oqchil iqlimi va unumdor tuproqlari kuchli qishloq xo'jaligi iqtisodiyotiga turtki bo'lib, asrlar davomida Xorazm madaniy merosining tayanchi bo'lib kelgan. Geografiyani tushunish orqali olimlar va tadqiqotchilar vaqt o'tishi bilan mahalliy jamoalarni qo'llab-quvvatlagan qishloq xo'jaligi amaliyotlari, masalan, ekinlarni etishtirish va sug'orish tizimlari haqida tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Qolaversa, geografiya fanini o'rganish Xorazmdagi tarixiy obidalar va diqqatga sazovor joylarni asrab-avaylashga yordam beradi. Viloyatda Xorazmning boy madaniy tarixidan dalolat beruvchi Ko'p sonli qadimiy shaharlar va arxeologik yodgorliklar, masalan, To'roqqal'a va Ayazqal'a joylashgan. Geografiyani o'rganish orqali biz ushbu madaniy yodgorliklarni saqlash va turizmni rivojlantirish uchun barqaror strategiyalarni ishlab chiqishimiz mumkin, bu esa o'z navbatida Xorazmning madaniy o'ziga xosligini saqlash va targ'ib qilishga yordam beradi. Xorazm geografiyasini o'rganishning ekologik ahamiyati uning noyob ekotizimida va inson faoliyati va tabiiy resurslar o'rtasidagi nozik muvozanatdadir. Markaziy Osiyoning qurg'oqchil mintaqasida joylashgan Xorazm og'ir iqlim sharoiti, suv resurslari tanqisligi va tuproq sifatining mo'rtligi bilan ajralib turadi. 2. Geografiyani o'rganish Xorazmning madaniy o'ziga xosligini saqlash va targ'ib qilishda qanday yordam berishini tushuntiring. IV. Ekologik ahamiyati Misol uchun, Xorazmdagi san'at va me'morchilikda fors, turkiy va hind madaniyati uslublari uyg'unligi namoyon bo'ladi. Qolaversa, mintaqaning Ipak yo'li savdo yo'liga yaqinligi iqtisodiyotning gullab-yashnashiga turtki bo'lib, tovar va

g'oyalar almashinuvini osonlashtirib, Xorazmning o'ziga xos an'ana va urf-odatlarini rivojlantirishga xizmat qildi.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Xorazm geografiyasini o'rganish turli sabablarga ko'ra muhim ahamiyatga ega. Birinchidan, u mintaqaning tarixiy va madaniy rivojlanishi haqida bebaho tushunchalar beradi. Amudaryo va uning atrofidagi cho'l muhiti kabi yerning jismoniy xususiyatlarini tushunib, olimlar bu xususiyatlar Xorazmning aholi punktlari va sivilizatsiyasiga qanday ta'sir ko'rsatganligini xulosa qilishlari mumkin. Bundan tashqari, geografiyani o'rganish mintaqaning iqtisodiy salohiyatini chuqurroq anglash imkonini beradi. Masalan, uning Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq o'rtasidagi chorrahada joylashganligi tarix davomida Xorazmni strategik savdo markaziga aylantirgan. Bundan tashqari, Xorazm geografiyasini o'rganish tadqiqotchilarga mintaqadagi ekologik muammolar va imkoniyatlarni o'rganish imkonini beradi. Bu bilimlar iqlim o'zgarishi va barqaror rivojlanishning bugungi sharoitida ayniqsa dolzarbdir, chunki ular Xorazmning tabiiy resurslari va zaif ekotizimlarini saqlashga yordam beradigan siyosat va amaliyotlar haqida ma'lumot berishi mumkin. Umuman olganda, Xorazm geografiyasini o'rganish uning o'tmishi, buguni va kelajagini anglash uchun zarur bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Акрамов З.М., Рафиқов А.А. Прошлое, настоящее и будущее Аральского моря.-Т., 1990.
2. «2002-2004 йилларда Ўзбекистон Республикасида атроф-муҳит ва табиий ресурслардан фойдаланишнинг ҳолати тўғрисида Миллий маъруза».-Т., 2005.
3. Хоразмий А.Х. Хоразм деҳқончилигининг илмий асослари. – Т.: ФАН, 1996.
4. Ҳасанов И.А., Ғуломов П.Н. Ўрта Осиё табиий географияси.-Т.: Университет, 2002.
5. Ғуломов П.Н. Ўзбекистонда табиатдан фойдаланишнинг географик асослари. -Т.: Ўқитувчи, 1990.
6. Солиев А ва бошқалар Минтақавий иқтисодиёт. –Т., 2003.

7. Аллабергенов Т.Х. Природные условия Хорезмского оазиса и его районирование. – Т.: Ўқитувчи, 1976.
8. Ишчанов М. Сельское хозяйство Хорезмской области Узбекской ССР: Автореф. дисс...канд. геог. наук. – Л.: ЛГУ, 1966.
9. Аҳмедов Э.-Ўзбекистон шаҳарлари мустақиллик йилларида.-Т., “Абу Али ибн Сино”, 2002.
10. Ата-Мирзаев О., Тухлиев Н. Узбекистан природа население экономика. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”. -Т., 2009.
11. Солиев А.С., Маллабоев Т.-Иқтисодий ва социал география курсида айрим қонуниятларни ўрганиш методикаси.-Т., 1995.
12. Солиев А.С., Маҳмадалиев Р.Й.-Иқтисодий география асослари. -Т., 1995.

Research Science and
Innovation House

